

4. Пивоваров С. Bitcoin та Blockchain: що це таке і як працює в Україні та світі. HROMADSKIE. 2017. URL: <https://hromadske.ua/posts/shcho-take-bitcoin>.
5. Bitcoin поза законом: що робити якщо вас прийшли обшукувати. PingBlockchain.com. 2017. URL: <https://pingblockchain.com/bitcoin-poza-zakonom-shho-robiti-jakshho-vas/>.
6. Bitcoin: що це таке і як працює в Україні та світі. Волинські новини. 2017. URL: <https://www.volynnews.com/news/economics/Bitcoin-shcho-tse-take-i-iak-pratsiuye-v-ukrayini-ta-sviti/>.
7. Комарова О. Що таке криптовалюта?. Радіо Свобода. 2017. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/details/28742278.html>.
8. Лысенко Е. Что делать, если пришли обыскивать по делу о Bitcoin. UBR. 2017. URL: <https://ubr.ua/finances/exchange-market/chto-delat-esli-prishli-obyskivat-po-delu-o-bitcoin-3850902>.
9. Мельник О. Чи законне використання Bitcoin в Україні. Na chasi. 2017. URL: <https://nachasi.com/2017/08/17/bitcoin-in-ukr/>.
10. Міщенко В., Махасва О. Електронні гроші: поняття, стан українського ринку та перспективи розвитку. Банківська справа. 2007. № 3. С. 3–19.

УДК 343.102: 343.132

СУХОМЛИН Ю.В.

ОКРЕМІ ПРОЦЕСУАЛЬНІ АСПЕКТИ ПОДАННЯ ОРГАНАМИ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ КЛОПОТАНЬ ЩОДО ЗАСТОСУВАННЯ ЗАПОБІЖНИХ ЗАХОДІВ

Стаття присвячена дослідженню процесуальної діяльності органів досудового розслідування, прокурора та слідчого судді з приводу підготовки і подання клопотань про застосування запобіжних заходів. Визначено особливості процесуальної зазначеного виду клопотань, з врахуванням фактичних обставин та кваліфікації кримінального правопорушення, загальних завдань та підстав застосування запобіжних заходів на стадії досудового розслідування.

Ключові слова: кримінальне провадження, запобіжні заходи, клопотання, ухвала, підозрюваний, слідчий, прокурор, слідчий суддя.

Статья посвящена исследованию процессуальной деятельности органов досудебного расследования, прокурора и следственного судьи по подготовке и представлению ходатайств о применении мер пресечения. Определены особенности процессуальной формы этого вида ходатайств, с учетом фактических обстоятельств и квалификации уголовного правонарушения, общин заданий и оснований применения мер пресечения на стадии досудебного расследования.

Ключевые слова: уголовное судопроизводство, меры пресечения, ходатайства, постановление, подозреваемый, следователь, прокурор, следственный судья.

The article is sanctified to research of judicial activity of organs of pre-trial investigation, public prosecutor and inquisitional judge on preparation and presentation of solicitors about application of measures of suppression. Certainly features of judicial form of this type of solicitors, taking into account actual circumstances and qualification of criminal offence, communities of tasks an grounds of application of measures of suppression on the stage of pre-trial investigation.

Key words: criminal trial, measures of suppression, solicitor, decision, suspected, investigator, public prosecutor, inquisitional judge.

Постановка проблеми. Законодавець у положеннях Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) не надає самостійного загального поняття заходів забезпечення кримінального провадження, але конкретизує загальну мету їх застосування – досягнення дієвості кримінального провадження. Заходами забезпечення кримінального провадження згідно ст. 131 КПК України є: виклик слідчим, прокурором, судовий виклик і привід; накладення грошового стягнення; тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом; відсторонення від посади; тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя; тимчасовий доступ до речей і документів; тимчасове вилучення майна; арешт майна; затримання особи; запобіжні заходи (як окрема, специфічна група заходів забезпечення кримінального провадження). Огляду на офіційні статистичні данні органів судової влади, актуальність окресленого нами питання підкреслюється тим, що у 2015 році найбільшу кількість становлять клопотання про тимчасовий доступ до речей, відповідно про застосування запобіжних заходів – 57,1 тис., або 10,4 % [1]. У свою чергу у судово-слідчій практиці зустрічаються випадки як неякісної підготовки клопотань про застосування запобіжних заходів стороною захисту так й необґрунтованої відмови у задоволенні таких клопотань слідчими суддями на стадії досудового розслідування.

Аналіз останніх наукових досліджень і публікацій. На питаннях порядку застосування запобіжних заходів на стадії досудового розслідування, а також процесуальну діяльність у зв'язку із цим сторони обвинувачення у своїх наукових працях неодноразово звертали увагу вчені-процесуалісти як: Ю.М. Грошевий, В.Г. Гончаренко, А.Я. Дубинський, Л.М. Лобойко, В.Т. Маляренко, М.А. Погорецький, В.О. Попелюшко, І.Л. Петрухін, В.В. Рожнова, В.М. Тertiшник, Л.Д. Удалова, О.Ю. Татаров, М.Є. Шумило, І.В. Фаринник, О.Г. Яновська та інші. Останнім часом у світлі положень чинного кримінального процесуального законодавства, проблематику застосування запобіжних заходів на рівні дисертаційних досліджень досліджували Ю.Д. Москалюк (Домашній арешт і тримання під вартою в системі заходів забезпечення кримінального провадження (2015 р.), О.В. Сівак (Запобіжні заходи у кримінальному провадженні щодо неповнолітніх (2016 р.), О.В. Шульга (Затримання уповноваженою службовою особою у кримінальному провадженні (2016 р.), Н.О. Агакерімов (Домашній арешт в системі запобіжних заходів (2016 р.) та інші.

Метою статті є визначення процесуального порядку та підстав подання органами досудового розслідування клопотань щодо застосування запобіжних заходів на стадії досудового розслідування.

Виклад основного матеріалу. За загальним правилом усі заходи забезпечення кримінального провадження застосовуються на підставі ухвали слідчого судді, яка виноситься у порядку встановленому кримінальним процесуальним законом на підставі клопотань поданих сторонами або іншими учасниками кримінального провадження у процесуальній формі та строки, встановлені окремими положеннями КПК України щодо конкретних заходів забезпечення кримінального провадження. При цьому для подання клопотань стороною обвинувачення, як правило діє припис про те, що відповідне клопотання, яке у подальшому з відповідними матеріалами кримінального провадження направляється слідчому судді складається прокурором, або слідчим за погодженням з прокурором.

Як підставу застосування запобіжного заходу законодавець розглядає наявність обґрунтованої підозри у вчиненні особою кримінального правопорушення, а також наявність ризиків, які дають достатні підстави слідчому судді, суду вважати, що підозрюваний, обвинувачений, засуджений може здійснити дії, передбачені ч. 1 ст. 177 КПК України, а слідчий, прокурор не мають права ініціювати застосування запобіжного заходу без наявності для цього підстав, визначених у КПК України.

У процесуальній літературі підготовка та подання клопотань в окремих випадках отожднюється поняттям заявлення клопотань. На наш погляд, з врахуванням положень чинного кримінального процесуального законодавства, такий підхід є дещо суперечливим, оскільки на наш погляд, доцільно розрізняти діяльність сторін та учасників кримінального провадження щодо підготовки клопотання як такого, де дійсно мають місце елементи збирання, перевірки та оцінки доказів, та саме подання клопотання як елемент використання доказів, за наявності яких суб'єкт кримінального провадження подає (заявляє) клопотання. У зв'язку із цим, досить слушною є теза наведена у процесуальній літературі про те, що право на подання клопотань, як і інші суб'єктивні права, встановлюються законодавцем для того, щоб за допомогою юридичних засобів можна було задовольнити і захистити законні інтереси особи, тому подання суб'єктом кримінально-процесуальної діяльності клопотання завжди переслідує мету задоволення певного конкретно визначеного інтересу [3, с. 1076].

Щодо заходів забезпечення кримінального провадження такою метою є перш за все досягнення дієвості кримінального провадження, а щодо застосування запобіжних заходів й забезпечення виконання підозрюваним, обвинуваченим покладених на нього процесуальних обов'язків, а також запобігання діям, які визначені ч. 1 ст. 177 КПК України.

Особливостями підготовки та подання клопотань органами досудового розслідування до слідчого судді про застосування заходів забезпечення кримінального провадження органам досудового розслідування є законодавчі приписи про те, що: слідчий суддя, суд відмовляє у застосуванні запобіжного заходу, якщо слідчий, прокурор не доведе, що встановлені під час розгляду клопотання про застосування запобіжних заходів обставини, є достатніми для переконання, що жоден із більш м'яких запобіжних заходів, передбачених ч. 1 ст. 176 КПК України і, не може запобігти доведеним під час розгляду ризику або ризикам; найбільш м'яким запобіжним заходом є особисте зобов'язання, а найбільш суворим – тримання під вартою; запобіжні заходи застосовуються: під час досудового розслідування – слідчим суддею за клопотанням слідчого, погодженим з прокурором, або за клопотанням прокурора; запобіжні заходи у вигляді особистого зобов'язання, особистої поруки, домашнього арешту, застави не можуть бути застосовані до осіб, які підозрюються або обвинувачуються у вчиненні злочинів, передбачених окремими статтями Кримінального кодексу України.

Варто погодитись із твердженням виловленим А.В. Чубом про те, що підставами для застосування заходів забезпечення кримінального провадження КПК визначає: існування обґрунтованої підозри щодо вчинення кримінального правопорушення такого ступеня тяжкості, що може бути підставою для застосування заходів забезпечення кримінального провадження; потреби досудового розслідування виправдовують такий ступінь втручання у права і свободи особи, про який ідеться у клопотанні слідчого, прокурора; може бути виконане завдання, для виконання якого слідчий, прокурор звертається із клопотанням [8, с. 168-169].

Відповідно до вимог ст. 184 КПК України, клопотання слідчого, прокурора про застосування запобіжного заходу повинно містити: короткий виклад фактичних обставин кримінального правопорушення, в якому підозрюється або обвинувачується особа; правову кваліфікацію кримінального правопорушення із зазначенням статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність; виклад обставин, що дають підстави підозрювати, обвинувачувати особу у вчиненні кримінального правопорушення, і посилання на матеріали, що підтверджують ці обставини; посилання на один або кілька ризиків, зазначених у ст. 177 КПК України; виклад обставин, на підставі яких слідчий, прокурор дійшов висновку про наявність одного або кількох ризиків, зазначених у його клопотанні, і посилання на матеріали, що підтверджують ці обставини; обґрунтування неможливості запобігання ризику або ризикам, зазначеним у клопотанні, шляхом застосування більш м'яких запобіжних заходів; обґрунтування необхідності покладення на підозрюваного, обвинуваченого конкретних обов'язків, передбачених ч. 5 ст. 194 КПК України.

Тобто, під час підготовки клопотань слідчому, особливу увагу доцільно звертати на документальне підтвердження у матеріалах кримінального провадження фактів про те, що необхідно запобігти спробам підозрюваного переховуватися від органів досудового розслідування та (або) суду, знищити, сховати або спотворити будь-яку із речей чи документів, які мають істотне значення для встановлення обставин кримінального правопорушення, незаконно впливати на потерпілого, свідка, іншого підозрюваного, обвинуваченого, експерта, спеціаліста у цьому ж кримінальному провадженні, перешкоджати кримінальному провадженню іншим чином, або вчинити інше кримінальне правопорушення.

Така законодавча конструкція щодо форми клопотання, яку має обов'язково враховувати слідчий у своїй процесуальній діяльності, тісно пов'язана із положеннями ст. 178 КПК України, адже під час вирішення питання, щодо обрання будь якого запобіжного заходу слідчий суддя на підставі наданих сторонами кримінального провадження матеріалів зобов'язаний оцінити в сукупності всі обставини, у тому числі: вагомість наявних доказів про вчинення підозрюваним, обвинуваченим кримінального правопорушення; тяжкість покарання, що загрожує відповідній особі у разі визнання підозрюваного, обвинуваченого винуватим у кримінальному правопорушенні, у вчиненні якого він підозрюється, обвинувачується; вік та стан здоров'я підозрюваного, обвинуваченого; міцність соціальних зв'язків підозрюваного, обвинуваченого в місці його постійного проживання, у тому числі наявність в нього родини й утриманців; наявність у підозрюваного, обвинуваченого постійного місця роботи або навчання; репутацію підозрюваного, обвинуваченого; майновий стан підозрюваного, обвинуваченого; наявність судимостей у підозрюваного, обвинуваченого; дотримання підозрюваним, обвинуваченим умов застосованих запо-

біжних заходів, якщо вони застосовувалися до нього раніше; наявність повідомлення особі про підозру у вчиненні іншого кримінального правопорушення; розмір майнової шкоди, у завданні якої підозрюється, обвинувачується особа, або розмір доходу, в отриманні якого внаслідок вчинення кримінального правопорушення підозрюється, обвинувачується особа, а також вагомість наявних доказів, якими обґрунтовуються відповідні обставини.

У зв'язку із цим, О.Г. Яновська, справедливо зазначає, що слідчому судді, суду необхідно враховувати, що обмеження розгляду клопотання про обрання, продовження запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою лише переліком законодавчих (стандартних) підстав для його застосування без встановлення їх наявності та обґрунтованості до конкретної особи є порушенням вимог п. 4 ст. 5 Конвенції (п. 111–112 рішення ЄСПЛ у справі «Белевський проти Росії» від 1 березня 2007 р.; п. 85 рішення ЄСПЛ у справі «Харченко проти України» від 10 лютого 2011 р.) [10, с. 15].

На думку І.Г. Голуба при обранні запобіжного заходу обвинуваченій, підозрюваній вагітній жінці або жінці, яка має дітей дошкільного віку слідчому, прокурору, слідчому судді або суду, слід враховувати ряд обставин, пов'язаних із виконанням такою обвинуваченою чи підозрюваною соціальної ролі матері та виконанням обов'язків по збереженню життя дитини та її виховання [2, с. 164]. На наш погляд, це твердження є слушним, але у таких пропозиціях, окрім питання вагітності, яке до речі входить до аспекту стану здоров'я особи щодо якої може бути застосовано запобіжний захід, мають бути враховані й обставини щодо фактичного складу сім'ї у якій перебуває відповідна підозрювана або обвинувачена особа. Адже апелювання стороною захисту, під час розгляду слідчим суддею питання про застосування запобіжного заходу, до факту наявності в підозрюваної дітей дошкільного віку буде створювати передумови до нівелювання інших умов та ризиків, які мають бути обов'язково враховані при обранні конкретного запобіжного заходу. Тому такі обставини доцільно враховувати слідчому та прокурору при складанні клопотань про застосування запобіжних заходів.

Відповідно до рекомендацій окремих органів судової влади, при вирішенні питань, пов'язаних із застосуванням заходів забезпечення кримінального провадження, слідчими суддями враховуються як загальні вимоги, які стосуються таких заходів, так і спеціальні вимоги щодо окремих їх різновидів, закріплені у КПК України, а при їх розгляді відповідні клопотання мають не лише за формою і складовими відповідати вимогам закону, але й бути належним чином обґрунтованими [7]. Хоча такі приписи слідчими суддями дотримуються не завжди.

У зв'язку із цим, доцільно підтримати тезу висловлену у процесуальній літературі В.М. Юришиним про те, що погодження прокурором клопотання не надає йому юридичної сили у плані виконання його усіма учасниками досудового розслідування та іншими особами, але погоджене прокурором клопотання слідчого є обов'язковим до розгляду його слідчим суддею [9, с. 195].

Зауважимо, що у випадках відмови прокурора у погодженні клопотання слідчого до слідчого судді про застосування заходів забезпечення кримінального провадження, проведення слідчих (розшукових) дій чи негласних слідчих (розшукових) дій слідчий має право звернутися до керівника органу досудового розслідування, який після вивчення клопотання за необхідності ініціює розгляд питань, порушених у ньому, перед прокурором вищого рівня, який протягом трьох днів погоджує відповідне клопотання або відмовляє у його погодженні (ч. 3 ст. 40 КПК України).

Розгляд клопотань у процесуальній науковій літературі механізм розгляду клопотання полягає у наступних етапах: аналіз клопотання (вивчення його змісту); співставлення викладених у клопотанні прохань з фактичними обставинами справи; провадження процесуальних дій, спрямованих на отримання додаткової інформації, необхідної для правильного вирішення клопотання [6, с. 12]. Зазначений підхід, зрозуміло з певними зауваженнями, які обумовлюються процесуальною формою заходів забезпечення кримінального провадження, є доречним й при дослідженні питань пов'язаних із розглядом слідчим суддею питання про надання дозволу на застосування певного заходу забезпечення кримінального провадження.

З огляду на викладене, слушною є позиція В.В. Назарова, який вважає, що якщо в судовому засіданні під час розгляду питання про застосування цих заходів бере участь сторона захисту, надання доказів на підтвердження її позиції також слід розглядати як її процесуальний обов'язок [5, с. 105]. В окремих випадках, визначених законом, слідчий суддя вправі й самостійно ініціювати їх отримання. Наприклад, досліджуючи проблематику судової діяльності щодо розгляду та вирішення клопотань, доцільно звернути увагу й на процесуальні можливості суду щодо самостійного проведення окремих процесуальних дій знайшли своє відображення

й у ст. 333 КПК України. Такий підхід може бути застосовано й щодо розгляду клопотань про застосування запобіжних заходів, за умови, якщо судова ініціатива не буде переходити межі виключно оцінки доказів, а не виконання функції обвинувачення у формі збирання обвинувальних доказів щодо конкретної особи за для позитивного вирішення питання про застосування того чи іншого запобіжного заходу.

Висновки. Усі заходи забезпечення кримінального провадження застосовуються на підставі ухвали слідчого судді, яка виноситься у порядку встановленому кримінальним процесуальним законом на підставі клопотань поданих сторонами або іншими учасниками кримінального провадження у процесуальній формі та строки, встановлені окремими положеннями КПК України щодо конкретних заходів забезпечення кримінального провадження. Для подання клопотань стороною обвинувачення, як правило діє припис про те, що відповідне клопотання, яке у подальшому з відповідними матеріалами кримінального провадження направляється слідчому судді складається прокурором, або слідчим за погодженням з прокурором. Надання нормативного характеру обов'язку слідчого, прокурора довести слідчому судді наявність відповідних підстав, фактично усуває можливість звернення цих осіб до слідчого судді з необґрунтованим клопотанням, оскільки в такому разі не має значення сама ініціатива і рішення суду є достатньо прогнозованим не на користь ініціатора клопотання. Доведення слідчим, прокурором наявності достатніх підстав для застосування заходів забезпечення кримінального провадження здійснюється шляхом надання слідчому судді, суду доказів обставин, на які вони посилаються у клопотанні. При цьому слід звернути увагу на те, що надання доказів, тобто обґрунтування позиції сторони, є її обов'язком.

Список використаних джерел:

1. Аналіз даних судової статистики щодо розгляду справ і матеріалів місцевими загальними судами, апеляційними судами областей та міста Києва за 2015 рік. URL: http://sc.gov.ua/ua/sudova_statistika.html.
2. Голуб І.Г. Проблемні питання застосування запобіжних заходів щодо жінок у кримінальному процесі України. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. 2014. № 10-2. Т.2. С. 163-165.
3. Єдин Р.В. Суб'єкти подання клопотань у кримінальному процесі України .Форум права. 2011. № 2. С. 1074-1077. URL: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2011-2/11ervkpu.pdf>.
4. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України № 4651-VI від 13 квіт. 2012 р. URL : zakon.rada.gov.ua/go/4651-17.
5. Назаров В.В., Лахманік Ю.Р. Застосування заходів забезпечення кримінального провадження. Європейські перспективи. 2013. № 3 . С. 102-106.
6. Строган А.Ю. Розгляд і вирішення клопотань на досудовому слідстві: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 (кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза). Київ, 2008. 18 с.
7. Узагальнення судової практики щодо розгляду слідчим суддею клопотань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження (витяг) від 7 лют. 2014 р. : Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0001740-14>.
8. Чуб А.В. Заходи забезпечення кримінального провадження: поняття та підстави їх застосування (міжнародна суддівська практика). Актуальні проблеми досудового розслідування: зб. тез доповідей IV Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 1 лип. 2015 р.). К.: Нац. акад. внутр. справ, 2015. с. 168-170.
9. Юрчишин В.М. Функції прокурора у досудовому розслідуванні: теорія і практика: дис. ... докт. юрид наук: 12.00.09. Запоріжжя, 2016. 443 с.
10. Яновська О.Г. Застосування практики європейського суду з прав людини при здійсненні судового контролю у кримінальному провадженні. Вісник Академії адвокатури України. № 2(27). 2013. С. 12-17.